

**Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра загальної та диференціальної психології**

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ: ТЕОРІЯ, ДОСВІД, ПРАКТИКА»

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ
Всеукраїнської науково-практичної конференції
24-25 квітня 2025 року**

Одеса

2025

УДК 159.9: 37.015.3

А 43

Друкується за ухвалою Вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» (протокол № 16 від 29.05.2025 року)

А 43 Актуальні проблеми сучасної психології: теорія, досвід, практика / Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 24-25 квітня 2025 року) / за ред. М.Й.Казанжи. Одеса: Університет Ушинського, 2025. 718 с.

Редакційна колегія: Казанжи М.Й., доктор психологічних наук, професор; Саннікова О.П., доктор психологічних наук, професор; Дідух М.Л., доктор психологічних наук, доцент; Водолазська О.О., кандидат психологічних наук, доцент; Бринза І.В., кандидат психологічних наук, доцент; Борисова О.О., кандидат юридичних наук, доцент; Василенко І.А., кандидат психологічних наук, доцент; Ульянова Т.Ю., кандидат психологічних наук, доцент; Черножук Ю.Г., кандидат психологічних наук, доцент; Оріщенко О.А., кандидат психологічних наук, доцент.

Збірник призначений для фахівців у галузі психології, наукових дослідників і практиків, викладачів закладів вищої освіти, педагогів і вихователів, докторантів, аспірантів та студентів. Рекомендації щодо впровадження результатів конференції полягають у підвищенні обізнаності науковців, викладачів і аспірантів щодо наслідків та перспектив становлення особистості у невизначеному світі та можливостей практичного використання досягнень загальної психології, психології особистості, історії психології тощо в сучасних умовах освіти та науки.

Матеріали опубліковано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність викладеного матеріалу покладено на авторів статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

ISBN 978-617-7757-40-4

©Автори статей, 2025
© Університет Ушинського

2025

травматизації: монографія. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 160 с.

8. Ткачишина О.Р. Кризові ситуації: адаптаційні ресурси особистості та соціальні стереотипи. *Теорія і практика сучасної психології*. 2020. №1. С.116-120.

9. Хаустова О.О. Тривожно-депресивні розлади в умовах дистресу війни в Україні: погляд на проблему. *Медична газета «Здоров'я України»*. 2023. №4 (63). С.22-24.

УДК 159.9

Василенко І.А.,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та диференціальної психології,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

Радіонова Л.І.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю С4 Психологія,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСІБ РІЗНОГО РІВНЯ ЕМПАТІЇ

Анотація. Тема дослідження індивідуальних психологічних особливостей осіб з різних рівнем емпатії є актуальною у контексті сучасного суспільного запиту на розвиток емоційного інтелекту, толерантності, соціальної чутливості та ефективного міжособистісного спілкування. Метою роботи є дослідити індивідуальні

психологічні особливості осіб з різним рівнем емпатії та встановити взаємозв'язок між рівнем емпатії і такими характеристиками особистості, як емоційність, тривожність, відкритість, агресивність, депресивність, невротичність та інші. Основними завданнями були: теоретичний аналіз поняття емпатії у психології; вивчення особистісних особливостей, що можуть корелювати з рівнем емпатії; розробка і проведення емпіричного дослідження; інтерпретація отриманих результатів та формулювання висновків щодо впливу вивчених характеристик на рівень емпатії. Статистична обробка результатів дозволила виявити характерні відмінності між групами досліджуваних із різним рівнем емпатії. Результати дослідження підтвердили основну гіпотезу: високий рівень емпатії пов'язаний з підвищеними показниками емоційної чутливості, відкритості, емоційної лабільності. Особи з високим рівнем емпатії виявляють глибоке співпереживання, доброзичливість, а також схильність до емоційного виснаження. Натомість особи з низьким рівнем емпатії мають нижчу емоційну включеність, вищу агресивність, підвищену тривожність, замкнутість. Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування результатів у роботі психолога для формування емпатійних навичок, профілактики емоційного вигорання та підвищення ефективності міжособистісного спілкування.

Ключові слова: емпатія, психологічні особливості, невротичність, відкритість, агресивність, тривожність, міжособистісна взаємодія.

Abstract. The topic of studying the individual psychological characteristics of people with different levels of empathy is relevant in the context of the modern social demand for the development of emotional intelligence, tolerance, social sensitivity and effective interpersonal communication. The purpose of the study is to investigate the individual psychological characteristics of people with different levels of empathy and to establish the relationship between the level of empathy and such personality characteristics as emotionality, anxiety, openness, aggressiveness, depression, neuroticism, and others. The main tasks were: theoretical analysis of the concept of empathy in psychology; study of personal characteristics that can correlate with the level of empathy; design and conduct of an empirical study; interpretation of the results and formulation of conclusions about the impact of the studied characteristics on the level of empathy. Statistical processing of the results allowed us to identify characteristic differences between groups of subjects with different levels of empathy. The results of the study confirmed the main hypothesis: a high level of empathy is associated with increased indicators of emotional sensitivity, openness, and emotional lability. Individuals with high levels of empathy show deep empathy, benevolence, and a tendency to emotional exhaustion. Instead, individuals with low levels of empathy have lower emotional involvement, higher aggressiveness, increased anxiety, and isolation. The practical significance of the study lies in the possibility of applying the results in the work of a psychologist to develop

empathic skills, prevent emotional burnout and increase the effectiveness of interpersonal communication.

Keywords: empathy, psychological characteristics, neuroticism, openness, aggressiveness, anxiety, interpersonal interaction.

У цій роботі досліджується взаємозв'язок між рівнем емпатії та такими психологічними особливостями, як депресивність, агресивність, невротичність, комунікабельність, відкритість, емоційність та інші.

У сучасній психології емпатія розглядається як ключовий компонент міжособистісної взаємодії та психічного розвитку індивіда. Вона визначається як здатність розуміти і співпереживати емоціям іншої людини, що є важливим аспектом соціальної адаптації та міжособистісних відносин. Водночас, рівень розвитку емпатії може значно варіювати серед різних осіб і взаємопов'язаний з низкою інших психологічних характеристик. Основною гіпотезою дослідження є те, що високий рівень емпатії може бути пов'язаний з більш високими показниками емоційної чутливості, комунікабельності та відкритості, а також з більш низькими рівнями агресивності та депресивності. Очікується, що індивіди з низьким рівнем емпатії можуть виявляти більш виражену тривожність та невротичність.

Дослідження має на меті не тільки підтвердити існуючі теоретичні уявлення про взаємозв'язок рівня емпатії та основних психічних характеристик, але й

сприяти розвитку нових підходів у психологічній практиці, зокрема, у консультативній та психотерапевтичній роботі, де емпатія може виступати важливим інструментом у процесі підтримки та розвитку особистості.

У сучасній психології поняття емпатії розглядається як складне, багатоаспектне явище, що включає емоційні, когнітивні та поведінкові компоненти. Емпатія, з грецької «*empathēia*» – співпереживання, – визначається як здатність розуміти і відчувати емоційні стани іншої людини, реагувати на них внутрішнім емоційним відгуком. Перші теоретичні основи емпатії закладалися у філософських ученнях про симпатію та емпатію: у працях А.Сміта, Г.Спенсера, А.Шопенгауера, Т. Ліппса, М. Шелера, В.Штерна. Їхні концепції розглядали емпатію як інструмент морального пізнання та етичної взаємодії. У працях З.Фрейда (1925) емпатія описувалась як процес, що включає механізми емоційного зараження та імітації. М.Шелер визначав емпатію як акт пізнання, спрямований на особистість іншого як на найвищу цінність.

Психологічні підходи до емпатії. У ХХ столітті емпатія набула широкого розповсюдження у психологічних дослідженнях. Відомі підходи до вивчення емпатії включають:

– Афективний підхід – акцент на співпереживанні, емоційній чутливості (Т.Н.Пашукова, Дж.Морено).

– Когнітивний підхід – розгляд емпатії як інтелектуального процесу розуміння емоцій іншого (В.А.Лабунська, А.І.Макеєва).

– Інтегративний підхід – поєднання емоційного, когнітивного, інтуїтивного і поведінкового аспектів (В.В. Бойко, К.Роджерс).

К.Роджерс визначав емпатію як здатність бачити світ очима іншого, зберігаючи дистанцію «якби-то», яка дозволяє не зливатися повністю з емоціями співрозмовника, а розуміти їх.

Емпатія – це складне інтегративне утворення в структурі особистості, яке поєднує емоційні, когнітивні та поведінкові характеристики. Вона має як біологічну основу, так і соціально-культурну детермінацію, виступає інструментом розуміння іншої людини та побудови ефективної взаємодії. У психологічних дослідженнях емпатія вивчається як ключовий чинник міжособистісної взаємодії, соціальної адаптації, професійної успішності в гуманітарних сферах діяльності. Тому дослідження емпатії в поєднанні з індивідуальними психологічними особливостями особистості залишається актуальним і перспективним напрямом наукового пошуку.

Для дослідження індивідуальних психологічних особливостей осіб з різним рівнем емпатії важливо застосувати методики, які б охоплювали як емоційні, так і когнітивні аспекти емпатії, а також взаємозв'язок з іншими психологічними характеристиками.

Діагностика рівня емпатичних здібностей В.В.Бойка є основним інструментом для оцінки емпатії

як такої. Вона дозволяє визначити рівень емпатичних здібностей через оцінку когнітивного, емоційного та інтуїтивного каналів емпатії.

Опитувальник для вимірювання емоційної емпатії А.Меграбяна та Н.Епштейна дозволяє виміряти емоційну складову емпатії – здатність особи емоційно відгукуватися на переживання інших людей. Високий рівень емоційної емпатії може бути асоційований з більшою комунікабельністю та доброзичливістю, що підтвердить мої припущення про позитивний зв'язок емпатії з відкритістю до інших.

Багатофакторний особистісний опитувальник FPI дозволяє комплексно оцінити базові особистісні характеристики, які можуть впливати на емпатичні реакції.

У дослідженні проведено, як кількісний (кореляційний), так і якісний (метод «профілів») аналіз.

Визначено взаємозв'язки між показниками емпатії та властивостями особистості (за FPI). Результати значущих коефіцієнтів кореляції між досліджуваними показниками представлені у табл. 1.

Таблиця 1. частина 1

Значущі коефіцієнти кореляцій між показниками емпатії та властивостями особистості (за FPI)

Показники	Властивості особистості (за FPI)					
Емпатії	Н	Са	Д	Др	Т	Вр
Емпатія max		-356*		-502**	372*	462**
Емпатія min	403*	422*	354*	481**		-512**

Таблиця 1. частина 2

Значущі коефіцієнти кореляцій між показниками емпатії та властивостями особистості (за FPI)

Показники	Властивості особистості (за FPI)					
Емпатії	Pa	C	B	Ei	El	Mf
Емпатія max	-401*	388*	512**	378*	362*	
Емпатія min		394*			-393*	356*

Примітка. N=30: 1) позначення ** – значущість зв'язку на рівні $p \leq 0.01$; * – $p \leq 0.05$; 2) невротичність (Н), спонтанна агресивність (Са), депресивність (Д), дратівливість (Др), товарииськість (Т), врівноваженість (Вр), реактивна агресивність (Ра), сором'язливість (С), відкритість (В), екстраверсія-інтроверсія (Еі), емоційна лабільність (Ел), маскуліність-фемінність (Мф).

За результатами кореляційного аналізу між показниками емпатії та властивостями особистості (за FPI) встановлені значущі додатні та від'ємні зв'язки. Так показник невротичність (Н) виявив додатній кореляційний зв'язок на 5% рівні з показником емпатія min. Встановлено додатній кореляційний зв'язок на 5% рівні між показниками спонтанна агресивність (Са) емпатія min ,а також від'ємний зв'язок на 5% рівні з показником емпатія max.

Показник депресивність (Д) має додатні значущі зв'язки на 1% рівні з показником емпатія min. Показник дратівливість (Др), демонструє від'ємні зв'язки на 1% рівні з емпатія max, а також додатній кореляційний зв'язок на 5% рівні з показником емпатія min. Встановлено додатній кореляційний зв'язок на 5% рівні

між показниками товариськість (Т) с показником емпатія max. Показник врівноваженість (Вр), демонструє від'ємні зв'язки на 1% рівні з емпатія max, а також додатній кореляційний зв'язок на 1% рівні с показником емпатія min.

Встановлено від'ємний кореляційний зв'язок на 5% рівні між показниками реактивна агресивність (Ра) та емпатія max. Показник сором'язливість (С) має додатні значущі зв'язки на 5% рівні з показником емпатія max, а також додатній кореляційний зв'язок на 1% рівні с показником емпатія min. Встановлено додатній кореляційний зв'язок на 1% рівні між показниками відкритість (В) с показником емпатія max. Показник маскулінність – фемінність (Мф) має додатні значущі зв'язки на 5 % рівні з показником емпатія min.

Нижче описани прояви певних властивостей особистості, які представлені у осіб високого та низького рівнів емпатії (рис.1).

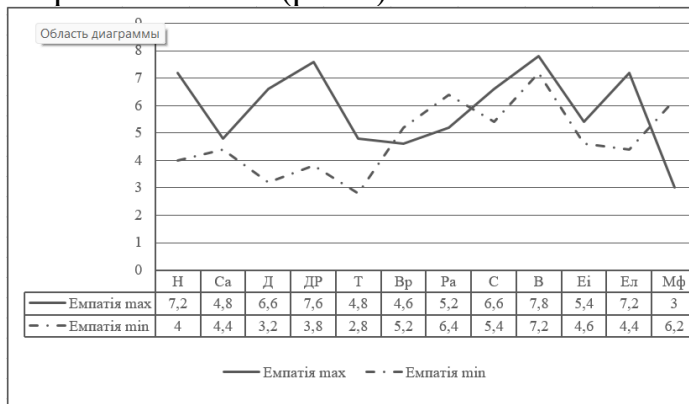

Рис. 1. Профілі показників властивостей особистості у осіб з високим і низьким рівнем емпатії

Особи з високим рівнем емпатії вирізняються високими показниками: невротичність (Н), відкритість (В), дратівливість (Др), емоційна лабільність (Ел), та низкими показниками маскулінність-фемінність (Мф). Особи з високим рівнем емпатії характеризуються підвищеною емоційною чутливістю та вразливістю. Їм властива невротичність, що проявляється у схильності до глибокого переживання як власних, так і чужих емоцій. Вони часто емоційно нестійкі, швидко реагують на стресові ситуації, що, з одного боку, підсилює емпатійне включення, а з іншого – знижує психологічну стійкість і робить їх уразливими до емоційного виснаження. Такі люди мають високий рівень відкритості, що виражається у щирості, чесності, здатності до емоційного контакту і доброзичливості. Вони охоче діляться внутрішніми переживаннями, відкриті до спілкування, уважні до емоцій інших і проявляють щире співчуття. Емоційна лабільність, характерна для цієї групи, дозволяє їм миттєво включатись у переживання інших, що підсилює здатність до співпереживання, але водночас робить їх більш вразливими до емоційного перенасичення. Невелика підвищена дратівливість у цієї групи часто є результатом емоційної напруги, спричиненої глибоким співпереживанням. Такі особи можуть емоційно реагувати на несправедливість або чужий біль, але їх реакція зазвичай неагресивна, а захисна. Домінування фемінних рис (низький рівень маскулінності) також зумовлює схильність до м'якості, турботливості,

уникання конфліктів і бажання підтримувати інших, що посилює їхню емпатійну чутливість.

Особи з низьким рівнем емпатії зазвичай уникають тісної соціальної взаємодії, мають знижену потребу в спілкуванні та емоційному контакті. Вони стримані, емоційно закриті, байдужі до переживань інших, що знижує здатність до емпатійного відгуку. Їм також властива підвищена реактивна агресивність: швидка дратівливість, нетерпимість до незгоди, імпульсивні реакції на стрес чи конфлікти. Це ускладнює конструктивне спілкування та знижує рівень емоційного розуміння партнера по взаємодії. Домінування маскулінних рис у цій групі проявляється у рішучості, самостійності, емоційній стриманості. Вони орієнтовані на досягнення результату, а не на підтримку чи співпереживання. Емоційна сфера не є для них значущою у міжособистісних стосунках. У цілому, такі особистості демонструють холодність, дистанційність і труднощі з розумінням емоцій інших людей.

Висновки. Аналіз теоретико-методологічної літератури та власне дослідження дало можливість зробити наступні висновки; Отже, особи з високим рівнем емпатії демонструють високу емоційну чутливість, відкритість, схильність до співпереживання та турботливості, що дозволяє їм ефективно включатися в емоційне життя інших, але водночас робить їх вразливими до емоційного виснаження. Натомість особам з низьким рівнем емпатії притаманна емоційна закритість, агресивність та раціональна дистанційність,

що ускладнює встановлення глибокого емоційного контакту й знижує їхню здатність до емпатійної взаємодії.

Литература:

1. Басов А.Г. Поняття емпатії в вітчизняній та зарубіжній психології. Одеса: Молодий вчений, 2012. 256 с.

2. Вавринів О. С. Становлення поняття емпатії в психології. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. Т.1. № 2. С. 28-31.

3. Пуздрач Ю.М. Психологічні детермінанти розвитку емпатійності майбутніх психологів. Кривий Ріг. 2024.

4. Ермолова М.Ю. Що таке емпатія: когнітивна теорія та моделі, 2016.

5. Дворніченко Л.Л. Емпіричне дослідження особливостей прояву емпатії у студентів ЗВО. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Психологія*. 2023. №2. С.15-22.

6. Деркач І.Ю. Емпатія та її роль в процесі міжособистісної взаємодії. Київ: Педагогіка і психологія, 2017. 172 с.

7. Viacheslavova O. Medical Empathy in Ontological, Epistemological, Communicative and Psychological Dimensions. *IDEAS. Philosophical Journal. Special Scientific Issues*, 2023. 1(21)-2(22). P.98-110.

8. Вовченко О. Психологічні особливості формування емпатії у підлітків із порушеннями

розумового розвитку. *Проблеми сучасної психології*. 2020. №48. С.59-87.

9. Журавльова Л.П., Шпак М.М. Емпатія як психологічний механізм розвитку міжособистісного емоційного інтелекту. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. №3(25). С.85-88.

УДК 159.9

Василенко І.А.,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та диференціальної психології,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Яськова В.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю 053 Психологія,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПОКАЗНИКІВ МАКІАВЕЛІЗМУ, МАНІПУЛЯТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ТА ЕМПАТІЇ ЗІ СПРЯМОВАНІСТЮ ОСОБИСТОСТІ В КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. У статі здійснено теоретичний аналіз і емпіричне дослідження взаємозв'язку між рівнем емпатії та схильністю до маніпулятивної поведінки. Актуальність теми зумовлена посиленням маніпулятивних тенденцій у міжособистісному спілкуванні на фоні зниження здатності до емпатії. Обґрунтовано, що емпатія може бути як чинником

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ: ТИПОВЕ ТА ІНДИВІДУАЛЬНЕ В ОСОБИСТОСТІ

Абдуллаєва В.В. Психологічна підтримка переселенців: інтегрований підхід до роботи з травмою.....	3
Бабчук О.Г., Полятова А.В. Психологічні особливості особистісної зрілості на певному етапі життєдіяльності особистості.....	10
Балахонова К.О. Психологічні особливості особистості як предиктори розладу харчової поведінки.....	22
Бандюк Л.В. Феномен антиципації у просторі споріднених понять.....	30
Бедан В.Б., Амосова А.В. Індивідуально-психологічні особливості соціальної адаптації біженців з України.....	37
Бринза І.В., Брагару М.І. Рольові диспозиції осіб, які переживають психологічну кризу.....	46
Бринза І.В., Мамалиженко Х.В. Актуалізація екзистенціального ресурсу віри особистості у подоланні кризи.....	58
Бринза І.В., Петухова І.О. Співвідношення між показниками суб'єктивного відчуття захищеності і характеристиками особистості.....	70
Василенко І.А., Сорочан Ю.С. Співвідношення показників тривожності, депресії, копінг-стратегій та самоактуалізації особистості.....	79
Василенко І.А., Радіонова Л.І. Індивідуально-психологічні особливості осіб різного рівня емпатії.....	88
Василенко І.А., Яськова В.І. Особливості взаємозв'язку показників макіавелізму, маніпулятивного ставлення та емпатії зі спрямованістю особистості в комунікації.....	100
Водолазська О.О., Живодер О.О. Психологічні особливості самоактуалізації управлінців з різним рівнем упевненості у собі.....	110
Діброва О. Співвідношення показників психологічної розумності та темної тріади.....	119
Дідух М.Л. Трансцендентальна терапія людини (ттл): інтеграція наукового й духовного вимірів у психологічній практиці.....	126
Ілмаз А.Ф. Психологічне благополуччя осіб з різним рівнем самоактуалізації.....	137